

تحلیل نگرش زنان روستایی شهرستان دیواندره نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی

مسلم سواری^{۱*} - دانشجوی دکترای توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
مرتضی مخلص‌آبادی فراهانی - دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
صمد ساکی - دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
حسین شعبانعلی فمی - دانشیار مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۲/۱۴ صص ۲۸۶-۲۵۹ تاریخ تصویب: ۱۳۹۲/۰۹/۳۰

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی نگرش زنان روستایی شهرستان دیواندره نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق شامل همه زنان روستایی بالای سن ۱۵ سال شهرستان دیواندره (استان کردستان) بودند (N=۱۷۱۰۱). با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران، ۱۲۰ نفر از آن‌ها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند که با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب توزیع شدند. ابزار اصلی تحقیق پرسش‌نامه‌ای بود که روایی آن به‌تأیید پانل متخصصان رسید و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد ($\alpha > 0.7$). تجزیه و تحلیل داده‌ها به‌وسیله نرم‌افزار SPSSwin18 انجام شد. نتایج تحقیق بیانگر این بود که بیشتر زنان مورد مطالعه نگرش مساعدی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی ندارند. همچنین، نتایج مقایسه میانگین‌ها نشان داد بین نگرش آنان براساس متغیرهای تعداد اعضای خانوار، استفاده از رسانه‌های ارتباطی، آگاهی در زمینه اشتغال مربوط به صنایع دستی، علاقه به صنایع دستی، دریافت آموزش، درآمد خانوار، سطح تحصیلات و شرکت در دوره‌های آموزشی - ترویجی اختلاف معناداری وجود دارد. علاوه بر این، نتایج تحلیل عاملی، عوامل مؤثر بر بهبود نگرش زنان مورد مطالعه را نسبت به

---

۱. نویسنده مسؤول: Email: M.savari@ut.ac.ir

اشتغال در بخش صنایع دستی را در سه عامل راهکارهای حمایتی، آموزشی-تشیقی و ایجاد تشکل‌های صنایع دستی طبقه‌بندی کرد.

کلیدواژه‌ها: صنایع دستی، اشتغال، زنان روستایی، توسعه روستایی، نگرش، شهرستان دیواندره.

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسأله

تحقق اهداف اقتصادی-اجتماعی برنامه‌ریزی موجود در هر کشور، مستلزم به‌دست‌آوردن تصویری دقیق از وضعیت اقتصادی-اجتماعی افراد آن کشور است (قربانی و حسینی، ۱۳۸۷: ۲۵). حساسیت‌های ملی یکی از ابزارهای اقتصادی هستند که منعکس‌کننده تصویری جامع از فعالیت‌های اقتصادی افراد می‌باشند که این حساسیت‌ها در کشورهای در حال توسعه با چالش‌هایی اساسی روبه‌رو هستند و اغلب فعالیت‌های افراد نادیده گرفته می‌شوند (راجر^۱ و وارجنه^۲، ۲۰۰۸: ۱۲۴). آنچه امروزه در کشورهای در حال توسعه از اهمیت فراوانی برخوردار است، موضوع توسعه روستایی است که نقش حیاتی آن در پیشبرد این کشورها بر هیچ‌کس پوشیده نیست و تحقق آن درگرو توسعه منابع انسانی است و در دنیای کنونی، رسیدن به اهداف توسعه بدون استفاده از ذخایر زنان غیرممکن خواهد بود. زنان روستایی به‌عنوان اولین مدیران منابع طبیعی، از دیرباز در توسعه وضعیت کشاورزی نقش‌های درخور توجهی داشته‌اند (خانی، ۱۳۷۵: ۶۵)؛ اما وضعیت زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه به‌مراتب ناگوارتر از زنان شهری است. اغلب زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه در انجام فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و صنایع دستی نقش عمده‌ای را ایفا می‌کنند؛ بدون این‌که ارزش کار آنان مورد توجه باشد (بختیاری، ۱۳۸۴: ۵۴). در ایران، زنان روستایی از دیرباز نقش‌های بسیار مهمی را در عرصه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایفا کرده‌اند. در جامعه

1 . Ruger

2 . Varjoneh

روستایی ایران هر خانواده می‌تواند نقش یک واحد تولیدی را ایفا کند. بی‌شک زنان روستایی یکی از شالوده‌ها و بنیادهای اساسی این واحدها هستند که بدون آنان ساختار اقتصادی-اجتماعی نمی‌تواند پایدار باشد (شعبانعلی فمی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲). زنان روستایی نقش‌های مختلف و متعددی را برعهده دارند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: نقش همسری، مادری، تولیدکنندگی محصولات زراعی و فعالیت‌های دامداری. به‌هرحال، نقش زنان روستایی در ایران در فعالیت‌های اقتصادی به‌ویژه کشاورزی و صنایع دستی انکارناپذیر است (محمدی و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۵). در کشور ایران، بیش از ۶۰٪ از فعالیت‌های کشاورزی و ۶۳٪ از فعالیت‌های دامداری و عمده‌ترین فعالیت‌های باغی برعهده زنان است (شاهرودی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۱). یکی از راه‌های توانمندسازی زنان روستایی، ایجاد اشتغال‌های کوچک و فعالیت‌های غیرزراعی است. این فعالیت‌ها نه تنها باعث افزایش تولیدات ملی و اشتغال‌زایی می‌شوند، بلکه به استقلال اقتصادی و توسعه توانایی‌های اجتماعی و شخصی زنان روستایی منجر می‌شوند (ساتھیاباما^۱، ۲۰۱۰: ۱). در کشورهای در حال توسعه، سهم درآمد حاصل از فعالیت‌های غیرزراعی در اقتصاد خانوارهای روستایی، هر ساله رشد درخور توجهی دارد (شعبانعلی فمی و محمدزاده نصرآبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۲)؛ به‌طوری که براساس یافته‌های پژوهشی به‌دست‌آمده در این زمینه، مشخص شد که فعالیت‌های غیرزراعی روستایی، ۴۲٪ از درآمد خانوارهای روستایی آفریقا، ۴۰٪ در آمریکای لاتین و ۳۲٪ در آسیا را تشکیل می‌دهند (ریردان^۲، ۲۰۰۰: ۲۶۶)؛ بنابراین، توسعه فعالیت‌های اقتصاد غیرزراعی روستایی به‌دلیل اهمیت روزافزون آن، به‌عنوان منبع درآمد و اشتغال مناسب در سراسر جهان، در حال توسعه است (هاگ‌بلاد^۳ و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۴۲۹). بنابراین، گسترش متوازن فعالیت‌های غیرزراعی روستایی می‌تواند از طریق افزایش تولیدات روستایی، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، افزایش بهره‌وری نیروی کار اضافی، تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند مناسب با بخش کشاورزی، نقش بسیار مهمی

- 1 . Sathhiabama
- 2 . Reardon
- 3 . Haggblade

را در توسعه روستایی ایفا کند (ردپیر^۱، ۲۰۰۸: ۳۳۰)؛ براین اساس، فعالیت‌های غیرزراعی مانند صنایع دستی به‌عنوان یک منبع درآمد مناسب، یکی از زمینه‌های اقتصادی درآمدزا در مناطق روستایی هستند که مکمل بخش کشاورزی می‌باشند و خانوارهای روستایی می‌توانند به آن متکی باشند و بر مشکلات مربوط به اشتغال زراعی مانند بیکاری فصلی فائق آیند (مرکز سیاست ملی کشاورزی^۲، ۲۰۰۸: ۱۲۵). صنایع دستی بخشی از هنر و صنعت ملت‌ها هستند که به‌دلیل برخورداری از ارزش‌های فرهنگی و هنری و نیز ذوق اندیشه در تولید، علاوه‌بر جنبه‌های مصرفی دارای ارزش‌های هنری و ظرفیت‌های ویژه صادراتی می‌باشند (شعبانعلی فمی و محمدزاده‌نصرآبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۲). صنایع دستی به مجموعه‌ای از هنرها و صنایع اطلاق می‌شوند که به‌طور عمده، با استفاده از مواد اولیه بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید، به‌کمک دست و ابزار دستی محصولاتی ساخته می‌شوند که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر سازنده به‌نحوی تجلی یافته است و همین عامل، وجه تمایز اصلی این گونه محصولات از مصنوعات مشابه ماشینی، کارخانه‌ای و غیره است (همان). فعالیت‌های صنایع دستی با استفاده از منابع محلی و بدون هزینه، باعث وابسته‌نشدن روستاییان به شهرها شده‌اند و به‌عنوان راهکار مناسبی هستند که می‌توانند اختلاف سطح زندگی در نواحی شهر و روستا را از طریق افزایش درآمدها کاهش دهد (واکرز^۳، ۲۰۰۷: ۱۴۷). از مزیت‌های دیگر صنایع دستی این است که می‌توانند به‌عنوان ابزار مناسبی برای متنوع‌کردن اقتصاد روستایی، افزایش درآمدها، متعادل‌کردن سطح زندگی روستاییان در نظر گرفته شوند و درنهایت، زمینه را برای دستیابی به توسعه پایدار فراهم کنند (لی^۴، ۲۰۰۷: ۱۵۱). نقش زنان در حفظ و احیاء، ترویج و توسعه صنایع دستی کشور بسیار جدی و بااهمیت است. بااینکه غالب زنان شاغل در صنایع دستی، خانه‌دار هستند، اما آمار روشنی از زنان شاغل در بخش صنایع دستی در دست نیست. معمولاً زنان در تولید انواع محصولات صنایع دستی از آسان‌ترین گرفته تا سخت‌ترین و

-
1. Radpear
  2. National Agricultural Policy Center
  3. Walkers
  4. Lee

طراقت‌فرساترین آن نقش درخور توجهی دارند و هیچ محدودیتی برای تولید محصولات مختلف وجود ندارد (رستمی، ۱۳۸۳: ۳۹). به‌هرحال، افزایش حضور زنان در صنایع دستی پیامدهای مثبتی مانند افزایش درآمد خانوار، بالارفتن سطح رفاه خانوار، کاهش فشار مالی بر سرپرست خانوار، امنیت اقتصادی و از همه مهم‌تر، جلوگیری از مهاجرت آن‌ها به شهر است (همان). باوجود اهمیت صنایع دستی، نگرش‌ها و هنجارهای اجتماعی، انتخاب‌ها و فرصت‌های پیش روی زنان روستایی را تحت‌تأثیر قرار می‌دهند. صنایع دستی در بسیاری از جوامع گسترده پذیرفته‌شده نیستند و اغلب زنان در انجام فعالیت‌های صنایع دستی با موانع نگرشی روبه‌رو هستند (سیمپسون^۱، ۲۰۱۰: ۱). واژه «نگرش» به‌معنای آمادگی ذهنی و روانی نسبتاً پایدار است که براساس آن، فرد نسبت به پدیده‌های بیرونی واکنش‌های ترجیحی بروز می‌دهد (سیلز^۲، ۱۹۶۹: ۵۶۰؛ آپنحیم^۳، ۱۹۹۲: ۱۸۷؛ آیزن^۴ و فیشبین^۵، ۲۰۰۰: ۲۵). به‌طورکلی، اهمیت مطالعاتی که درمورد نگرش افراد و راهکارهای بهبود آن انجام می‌شود، این است که نگرش یکی از اجزای اصلی و مهم رفتار انسان‌ها است و براساس عوامل مؤثر بر آن، می‌تواند به تغییر رفتار افراد کمک کند (گرتن^۶ و همکاران، ۲۰۰۸: ۳۲۲).

۲.۱. پیشینه تحقیق

مطالعات مختلفی درمورد نگرش زنان نسبت به صنایع دستی و عوامل مؤثر بر آن انجام شده است که از آن جمله می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد. فردوشی^۷ و همکاران (۲۰۱۱) در بنگلادش به بررسی مشارکت‌نکردن زنان روستایی در فعالیت‌های غیرزراعی پرداختند و به این نتیجه دست یافتند که دیدگاه اغلب زنان روستایی

1. Simpson
2. Sills
3. Oppenheim
4. Aizen
5. Fishshbein
6. Gorton
7. Ferdoushi

نسبت به فعالیتهای غیرزراعی نامساعد است. این محققان علت این امر را پایین بودن درآمدهای این فعالیتها و نبود حمایت‌های دولتی می‌دانند.

آهی‌رائو و ساداوارت^۱ (۲۰۱۰) در مطالعه‌ای به بررسی مشارکت‌نکردن و نگرش منفی روستاییان نسبت به فعالیتهای غیرزراعی زنان روستایی در منطقه جالنا پرداختند و به این نتیجه رسیدند که علت منفی بودن دیدگاه روستاییان تعداد فرزندان زیاد، تعصب در حضور زنان در جامعه روستایی، فقدان روحیه خطرپذیری و دریافت‌نکردن آموزش‌های مناسب در این زمینه است.

ایتهارا^۲ و هوکو (۲۰۰۸) در پژوهشی به بررسی دیدگاه زنان روستایی درباره فعالیتهای غیرزراعی، از طریق بررسی مقایسه‌ای بین اعضای عضو و غیرعضو در سازمان‌های اعتبارات خرد در بنگلادش پرداختند و به این نتیجه رسیدند که زنانی که عضو صندوق‌های اعتبارات خرد بودند، نگرش مساعدتری نسبت به اشتغال در بخش فعالیتهای غیرزراعی داشتند. تیاگو^۳ و همکاران (۲۰۰۸) در مطالعات خود به این نتیجه دست یافتند که حمایت‌های دولتی در زمینه فعالیتهای غیرزراعی می‌تواند بر نگرش و مشارکت زنان روستایی در بخش غیرزراعی تأثیرگذار باشد. زارین^۴ و لابنا^۵ (۲۰۰۲) در بررسی‌های خود در پاکستان به این یافته رسیدند که وضعیت مالی خانوار، وضعیت تأهل و تحصیلات بر مشارکت و دیدگاه زنان روستایی نسبت به فعالیتهای غیرزراعی تأثیرگذار است.

کامن‌گولو و بامگاس^۶ (۲۰۰۲) در مطالعه‌ای به بررسی مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای صنایع دستی، در سه روستای آفریقای جنوبی پرداختند. نتایج مطالعات آنان نشان داد که اکثر زنان روستایی در این مناطق، بی‌سواد، فاقد ابتکار عمل و نوآوری بودند. همچنین، کمبود اطلاعات و نگرش منفی زنان تأثیرات گسترده‌ای بر روی‌نیارودن زنان به اشتغال در

-
1. Ahirrao & Sadavarte
  2. Itohara & Hoque
  3. Tiago
  4. Zareen
  5. Lubna
  6. Komngolo & Bamgose

حوزه صنایع دستی داشته است. لئونارد^۱ (۲۰۰۱) در بررسی‌های خود به این نتیجه رسید که بین نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در فعالیت‌های غیرزراعی، با میزان تحصیلات آنان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ یعنی زنانی که از میزان تحصیلات بالاتری برخوردار هستند، نگرش مساعدتری نسبت به فعالیت‌های غیرزراعی دارند.

کریترینگر و ورستر^۲ (۱۹۹۶) و الی و کویسی^۳ (۱۹۹۶) در تحقیقات خود به این نتیجه دست یافتند که مهم‌ترین عوامل مؤثر بر دیدگاه زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش غیرزراعی و صنایع دستی، دریافت آموزش مناسب در این زمینه است و تعداد بچه و سن زیاد اثر نامطلوبی بر نگرش زنان نسبت به صنایع دستی می‌گذارد.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت صنایع دستی علاوه بر فراهم کردن اشتغال و کاهش فاصله طبقاتی میان شهر و روستا، دارای اهمیت و ارزش فرهنگی زیادی هستند. در چنین شرایطی به نظر می‌رسد یکی از وظایف اساسی سازمان‌های حفظ میراث فرهنگی کشور، فراهم کردن زمینه‌های لازم و تشویق روستاییان به انجام فعالیت‌های صنایع دستی است. از آنجایی که زنان روستایی به عنوان کسانی که می‌توانند اشکال مختلف بخش صنایع دستی را تحت تأثیر قرار دهند، نقش بسیار مهمی در توسعه و پیشرفت این بخش می‌توانند داشته باشند؛ بنابراین، در وهله اول ضروری است تا تغییرات مطلوبی در نگرش آنان ایجاد شود؛ زیرا، تغییر در نگرش آنان بر رفتار آنها برای انجام فعالیت‌های صنایع دستی تأثیرگذار است؛ از این رو، ارزیابی نگرش آنان نسبت به صنایع دستی حائز اهمیت است و با استفاده از نظرهای آنها می‌توان برنامه‌ریزی دقیق و اصولی‌تری برای بسط و گسترش این رویکرد در سطح جامعه انجام داد.

---

1. Leonard

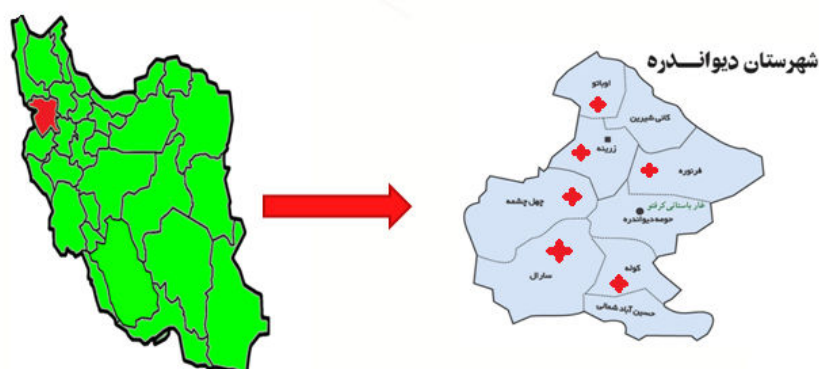
2. Kritzing & Vorster

3. Aly & Quisi

۲. روش‌شناسی تحقیق

۲.۱. قلمرو جغرافیایی تحقیق

شهرستان دیواندره در فاصله ۹۸ کیلومتری شمال سنندج با وسعت ۴۲۰۳ کیلومتر مربع و با ۱۸۵۰ متر ارتفاع از سطح دریا قرار دارد که از شمال با تکاب، از شرق با شهرستان بیجار، از شمال غربی با سقز، از غرب با مریوان و از جنوب با سنندج همسایه است. این شهرستان حدود ۱۵٪ از وسعت استان کردستان را دربر می‌گیرد و دارای ۳ بخش مرکزی، کرفتو و سارال و ۹ دهستان (حومه، قراتوره، چهل چشمه، اوباتو، کانی شیرین، زرینه، سارال، کوله و حسین‌آباد شمالی) با جمعیتی معادل ۶۵۶۵۹ نفر می‌باشد که از این تعداد، ۱۷۱۰۱ نفر از آن‌ها را زنان بالای ۱۵ سال تشکیل می‌دهند. برای این پژوهش، سه بخش و از هر بخش دو دهستان و از هر دهستان یک روستا برای مطالعه انتخاب شدند (جدول ۱). براساس گزارش سازمان صنایع و گردشگری شهرستان، تعدادی از مشاغل روستایی به دلایل مختلف منسوخ شده‌اند و تعداد دیگری نیز به‌ندرت در مناطق روستایی استان انجام می‌شوند (جدول ۲). در مجموع، در این شهرستان، زنان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و صنایع دستی نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کنند. با توجه به اینکه زنان روستایی قشر بسیار وسیعی از جمعیت این شهرستان را تشکیل می‌دهند و فقر مطالعات در این زمینه، انجام چنین مطالعاتی از ضرورت اجتناب‌ناپذیری برخوردار است.

شکل ۱- منطقه مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

جدول ۱- روستاهای مورد مطالعه به همراه تعداد جمعیت آن‌ها

مأخذ: استانداری استان کردستان، ۱۳۹۱

بخش	دهستان	روستا	جمعیت
سارال	سارال	گاوآهن	۴۲۲
	کوله	زاغه علیا	۴۹۶
مرکزی	قرا توره	قراگل	۶۸۷
	چهل چشمه	شریف‌آباد	۸۵۶
کرفتو	اوباتو	خاکی بیگ	۴۲۱
	زربینه	قلعه‌رو تله	۳۶۰

جدول ۲- صنایع دستی رایج و منسوخ شده در منطقه مورد مطالعه

مأخذ: اداره صنایع دستی و گردشگری شهرستان دیواندره، ۱۳۹۲

رایج	منسوخ
قالی بافی	جاجیم بافی
بافتنی‌ها (جوراب، دستکش، کلاه و شال گردن)	ریسمان بافی
جانماز بافی	مکرومه بافی
خیاطی	ابریشم بافی
نخ‌ریسی	گل‌دوزی
گلیم بافی	گل‌سازی
منجخ‌دوزی	ترمه‌دوزی
روسری‌دوزی	حکال بافی
پولک‌دوزی	تاس کلاه بافی
مروارید دوزی	خراطی چوب
شال بافی	نمد بافی
گیوه بافی	تور بافی
سبد بافی	

۲.۲. روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی، از حیث امکان کنترل متغیرها غیرآزمایشی و به لحاظ شیوه جمع‌آوری داده‌ها، میدانی به‌شمار می‌رود. با توجه به محدودۀ زمانی، پژوهش حاضر تک‌مقطعی است و داده‌ها و اطلاعات در یک مقطع زمانی (اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۱) گردآوری شده‌اند. جامعه آماری تحقیق شامل همه زنان روستایی شهرستان دیواندره (استان کردستان) می‌شود ($N=17101$). با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران، تعداد ۷۶ نفر از آن‌ها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند که برای افزایش اعتبار یافته‌ها ۱۳۰ پرسش‌نامه با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای (بخش‌های مختلف شهرستان به‌عنوان طبقه در نظر گرفته شدند)، با انتساب متناسب براساس تعداد جمعیت توزیع شدند که در نهایت، تعداد ۱۲۰ پرسش‌نامه به‌صورت کامل تکمیل گردیدند و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. ابزار اصلی تحقیق، پرسش‌نامه‌ای محقق‌ساخته و از پیش آزمون‌شده بود. این پرسش‌نامه شامل سه قسمت بود که قسمت اول، ۱۰ گویه مربوط به ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی بود. قسمت دوم آن شامل ۱۹ گویه برای سنجش نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی بود و قسمت سوم پرسش‌نامه، ۱۸ گویه برای سنجش راهکارهای بهبود نگرش زنان روستایی جهت اشتغال در بخش صنایع دستی بود. برای تعیین روایی پرسش‌نامه، از گروه کارشناسان که شامل کارشناسان گروه مدیریت و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران بود، استفاده شد و براساس نظرها و پیشنهادهای آنان، اصلاحات لازم در پرسش‌نامه انجام شد. برای برآورد پایایی پرسش‌نامه، از آزمون ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آلفا برای قسمت بررسی نگرش، ۰/۷۴ و برای قسمت راهکارهای بهبود نگرش، ۰/۸۱ بود. با توجه به اینکه ضرایب آلفای کرونباخ محاسبه‌شده برای هر یک از قسمت‌های پرسش‌نامه بیشتر از ۰/۷ است، بنابراین، پرسش‌نامه از پایایی مناسبی برای انجام تحقیق برخوردار بود. برای گروه‌بندی نگرش

پاسخ‌گویان نسبت به ایجاد کسب‌وکارها، از تفاوت انحراف معیار از میانگین یا شاخص (ISDM) به صورت زیر استفاده شد (گانگادهاراپا^۱ و همکاران، ۲۰۰۷: ۲۹۶).

نامساعد: $A < \text{Mean} - \frac{1}{2} \text{Sd}$

متوسط: $\text{Mean} - \frac{1}{2} \text{Sd} < B < \text{Mean} + \frac{1}{2} \text{Sd}$

مساعد: $C > \text{Mean} + \frac{1}{2} \text{Sd}$

لازم است ذکر شود در فرمول بالا، Mean، میانگین و Sd، انحراف معیار از میانگین است. برای تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی، از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۸ استفاده شد. بدین منظور در بخش آمار توصیفی، از فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی، از مقایسه میانگین‌های تحلیل عاملی استفاده شد.

۳. یافته‌های تحقیق

۳.۱. بررسی ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای زنان مورد مطالعه

در بررسی ویژگی‌های شخصی، نتایج پژوهش نشان داد میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۳۸/۲ سال با انحراف معیار ۷/۸۲ سال بود؛ به طوری که جوان‌ترین آن‌ها ۱۵ سال و مسن‌ترین آن‌ها ۶۵ سال داشتند. میانگین میزان درآمد سالیانه زنان مورد مطالعه، ۶/۹۲ میلیون تومان در سال بود. نتایج سایر مشخصات افراد مورد مطالعه در جدول (۳) آمده است:

جدول ۳- توزیع فراوانی زنان روستایی براساس ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد معتبر	نما
سن	کمتر از ۲۵ سال	۷	۵/۸	
	۲۶-۴۰	۷۴	۶۱/۷	*
	۴۱-۵۵	۳۷	۳۰/۸	
درآمد	بیشتر از ۵۵ سال	۲	۱/۷	
	کمتر از ۲ میلیون	۶۸	۵۶/۷	*
	۳ تا ۴ میلیون	۱۸	۱۵/۰	
	۵ تا ۶ میلیون	۳	۲/۵	
	۷ تا ۸ میلیون	۶	۵/۰	
سطح تحصیلات	بیشتر از ۸ میلیون	۲۵	۲۰/۸	
	بی سواد	۳۸	۳۱/۷	*
	ابتدایی	۳۶	۳۰	
	راهنمایی	۲۷	۲۲/۵	
فاصله از محل سکونت	دیپلم و بالاتر	۱۹	۱۵/۸	
	کمتر از ۱۵ کیلومتر	۲۵	۲۰/۸	
	۱۵ تا ۳۰ کیلومتر	۳۷	۳۰/۸	*
	۳۱ تا ۴۵ کیلومتر	۱۶	۱۳/۳	
	۴۶ تا ۶۰ کیلومتر	۱۸	۱۵/۰	
استفاده از رسانه‌های ارتباطی	بیشتر از ۶۰ کیلومتر	۲۴	۲۰/۰	
	خیلی کم	۲۵	۲۰/۸	
	کم	۳۷	۳۰/۸	*
	متوسط	۱۶	۱۳/۳	
	زیاد	۱۸	۱۵/۰	
شغل سرپرست خانوار	خیلی زیاد	۲۴	۲۰/۰	
	دامدار	۳۳	۲۷/۵	
	کشاورز	۴۲	۳۵/۰	*
	پیمانکار	۴	۳/۳	
	راننده	۱۳	۱۰/۸	
	کارمند	۳	۲/۵	
	آزاد	۲۵	۲۰/۸	

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد معتبر	نما
آگاهی در زمینه اشتغال مربوط به صنایع دستی	خیلی کم	۱۶	۱۳/۳	
	کم	۱۴	۱۱/۷	
	متوسط	۵۳	۴۴/۲	*
	زیاد	۱۴	۱۱/۷	
	خیلی زیاد	۲۳	۱۹/۲	
علاقه به صنایع دستی	خیلی کم	۲۱	۱۷/۵	
	کم	۱۰	۸/۳	
	متوسط	۲۴	۲۰/۰	
	زیاد	۲۹	۲۴/۲	
	خیلی زیاد	۳۶	۳۰/۰	*
دریافت آموزش در زمینه صنایع دستی	خیلی کم	۳۷	۳۰/۸	*
	کم	۲۵	۲۰/۸	
	متوسط	۲۸	۲۳/۳	
	زیاد	۸	۶/۷	
	خیلی زیاد	۲۲	۱۸/۳	
تعداد اعضای خانواده	کمتر از ۴ نفر	۲۱	۱۷/۵	
	۴ تا ۸ نفر	۹۱	۷۵/۸	
	بیشتر از ۹ نفر	۸	۶/۷	*
وضعیت تأهل	مجرد	۴۵	۶۲/۵	*
	تأهل	۷۵	۳۷/۵	
شرکت در کلاس‌های نهضت سوادآموزی	بله	۴۸	۴۰	
	خیر	۷۲	۶۰	*

۲.۳. بررسی نگرش زنان مورد مطالعه نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی

برای اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به سنجش نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی، از ضریب تغییرات استفاده شد. نتایج این قسمت در جدول (۴) آمده است. براساس نتایج این جدول می‌توان گفت زنان روستایی مورد مطالعه نسبت به موارد صنایع روستایی کمک ارزنده‌ای به زنده نگاه داشتن فرهنگ روستایی می‌کنند و صنایع روستایی علاوه-

بر ایجاد درآمد، سرگرمی مناسبی برای زنان روستایی هستند، نگرش مساعدتری دارند. این، درحالی است که نسبت به موارد اشتغال مربوط به صنایع دستی خارج از توان دختران و زنان روستایی است و تمایل نداشتن به انجام کارهای صنایع دستی با وجود فراهم بودن شرایط، نگرش نامساعدی دارند.

جدول ۴- اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به نگرش زنان روستایی نسبت به صنایع دستی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۳۱/۸	۱/۱۸	۳/۷۱	کمک ارزنده به زنده نگه‌داشتن فرهنگ روستایی
۲	۳۳/۳	۱/۲۷	۳/۸۱	علاوه بر ایجاد درآمد یک سرگرمی مناسب برای زنان روستایی
۳	۳۵/۰	۱/۰۰	۲/۸۵	پتانسیل زیاد صنایع دستی برای اشتغال زنان روستایی
۴	۳۵/۴	۱/۲۷	۲/۵۸	ایجاد شرایط مناسب برای صنایع دستی توسط دولت
۵	۳۶/۱	۱/۱۸	۳/۲۶	پس‌اندازکردن مناسب از طریق درآمدهای صنایع دستی
۶	۳۷/۵	۱/۳۰	۳/۴۶	علاقه‌مند به دریافت آموزش‌های مرتبط با صنایع دستی
۷	۳۸/۵	۱/۳۱	۳/۴۰	ایجاد درآمد مناسب از طریق صنایع دستی
۷	۳۸/۵	۱/۱۶	۳/۰۱	درآمد صنایع دستی، کمک خرجی برای سرپرست خانوار
۸	۳۸/۷	۱/۲۸	۳/۳۰	ارزش و اهمیت بالای صنایع دستی در جامعه
۹	۳۸/۸	۱/۳۶	۳/۵۰	لذت فراوانی کارهای مربوط به صنایع دستی
۱۰	۴۰/۴	۱/۳۸	۳/۴۱	صنایع دستی اشتغال مناسبی برای دختران و زنان روستایی دارد
۱۱	۴۰/۶	۱/۲۲	۳/۰۰	پوشش دادن هزینه‌های زندگی از طریق صنایع دستی
۱۲	۴۰/۸	۱/۱۶	۳/۴۰	علاقه مفراط به صنایع دستی
۱۳	۴۱/۳	۱/۲۶	۳/۰۵	مشکل بودن فعالیت زنان در این بخش به علت پرمشغله بودن
۱۴	۴۳/۷	۱/۴۰	۳/۲۰	داشتن انگیزه‌های زیاد برای اشتغال در این بخش
۱۵	۵۲/۴	۱/۱۸	۲/۲۵	کم‌ارزش پنداشته شدن اشتغال مربوط به صنایع دستی در جامعه
۱۶	۵۵/۰	۱/۳۶	۲/۴۸	سخت و طاقت‌فرسا بودن اشتغال مربوط به صنایع دستی
۱۷	۵۵/۳	۱/۴۴	۲/۶۰	تمایل نداشتن به انجام کارهای صنایع دستی با وجود فراهم بودن شرایط
۱۸	۵۷/۰	۱/۲۹	۲/۲۶	اشتغال مرتبط با صنایع دستی خارج از توان دختران و زنان روستایی

* مقیاس: ۱. خیلی کم؛ ۲. کم؛ ۳. متوسط؛ ۴. زیاد؛ ۵. خیلی زیاد

برای گروه‌بندی نگرش زنان روستایی مورد مطالعه، همان‌طور که در روش تحقیق بیان شد، از معیار ISDM استفاده شد. نتایج این بخش در جدول (۵) ذکر شده است:

جدول ۵- گروه‌بندی نگرش زنان روستایی نسبت به صنایع دستی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

سطوح نگرش	فروانی	درصد	درصد تجمعی
نامساعد	۲۶	۲۱/۷	۲۱/۷
خشتی	۶۴	۵۳/۳	۷۵
مساعد	۳۰	۲۵/۰	۱۰۰

میانگین: ۶۲/۰۵ حداقل: ۳۳ حداکثر: ۸۶ انحراف معیار: ۱۰/۶۲

براساس یافته‌های ارائه‌شده در جدول (۵)، مشاهده می‌شود فقط ۳۰ نفر (۲۵٪) از زنان روستایی شهرستان دیواندره نگرش مساعدی نسبت به صنایع دستی دارند. این، درحالی است که ۶۴ نفر (۵۳/۳٪) از آن‌ها نگرش خشتی و ۲۶ نفر (۲۱/۷٪) نگرش نامساعدی نسبت به صنایع دستی دارند؛ براین اساس، می‌توان اظهار کرد که اکثر زنان روستایی شهرستان دیواندره، نگرش مطلوبی نسبت به صنایع دستی ندارند؛ زیرا، نگرش ۹۰ نفر (۷۵٪) از آن‌ها نسبت به صنایع دستی خشتی و نامساعد است.

۳.۳. تحلیل نگرش زنان روستایی نسبت به صنایع دستی براساس ویژگی‌های فردی آنان

برای مقایسه نگرش زنان روستایی نسبت به صنایع دستی براساس متغیرهای سن، درآمد، تعداد اعضای خانواده، فاصله از محل سکونت، میزان استفاده از رسانه‌های ارتباطی، شغل سرپرست خانوار، آگاهی در زمینه صنایع دستی، علاقه به صنایع دستی، کسب آموزش در زمینه صنایع دستی، میزان تحصیلات و میزان درآمد، از آزمون کروسکالوالیس استفاده شد. نتایج این بخش در جدول (۶) آمده است:

جدول ۶- مقایسه نگرش زنان روستایی براساس متغیرهای مستقل تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

Sig	H	میانگین رتبه‌ای	تعداد	طبقات	متغیر مستقل	متغیر وابسته
۰/۸۹۹	۰/۵۸۸	۶۷/۱۴	۷	کمتر از ۲۵ سال	سن	نگرش به صنایع دستی
		۵۹/۰۵	۷۴	۲۶-۴۰		
		۶۱/۶۱	۳۷	۴۱-۵۵		
		۷۰/۵۰	۲	بیشتر از ۵۵ سال		
۰/۰۰۰	۱۶/۹۶۱**	۸۷/۸۸	۲۱	کمتر از ۴ نفر	تعداد اعضای خانواده	نگرش به صنایع دستی
		۵۳/۵۸	۹۱	۴ تا ۸ نفر		
		۶۷/۳۸	۸	بیشتر از ۹ نفر		
۰/۰۷۳	۸/۵۷۷	۶۰/۴۶	۲۵	کمتر از ۱۵ کیلومتر	فاصله از محل سکونت	نگرش به صنایع دستی
		۴۸/۷۷	۳۷	۱۵ تا ۳۰ کیلومتر		
		۷۷/۱۹	۱۶	۳۱ تا ۴۵ کیلومتر		
		۶۲/۳۹	۱۸	۴۶ تا ۶۰ کیلومتر		
		۶۶/۰۸	۲۴	بیشتر از ۶۰ کیلومتر		
۰/۰۰۰	۲۰/۴۵۵**	۵۶/۰۰	۲۵	خیلی کم	استفاده از رسانه ارتباطی	نگرش به صنایع دستی
		۹۳/۴۷	۳۷	کم		
		۶۴/۰۸	۱۶	متوسط		
		۴۵/۱۵	۱۸	زیاد		
		۸۰/۱۱	۲۴	خیلی زیاد		
۰/۰۰۴	۱۵/۵۱۹**	۴۲/۶۹	۱۶	خیلی کم	آگاهی در زمینه اشتغال مربوط صنایع دستی	نگرش به صنایع دستی
		۵۱/۴۳	۱۴	کم		
		۵۷/۶۲	۵۳	متوسط		
		۶۳/۳۶	۱۴	زیاد		
		۸۳/۳۰	۲۳	خیلی زیاد		
۰/۰۰۰	۲۶/۷۸۵**	۳۱/۵۰	۲۱	خیلی کم	علاقه به صنایع دستی	نگرش به صنایع دستی
		۴۶/۱۰	۱۰	کم		
		۶۱/۰۴	۲۴	متوسط		
		۶۲/۹۵	۲۹	زیاد		
		۷۹/۰۸	۳۶	خیلی زیاد		

Sig	H	میانگین رتبه‌ای	تعداد	طبقات	متغیر مستقل	متغیر وابسته
		۶۵/۱۸	۳۷	خیلی کم	کسب آموزش در زمینه صنایع دستی	نگرش به صنایع دستی
۰/۰۰۳	۱۲/۸۴۲**	۴۹/۹۰	۲۵	کم		
		۴۷/۳۶	۲۸	متوسط		
		۷۶/۱۳	۸	زیاد		
		۷۵/۷۳	۲۲	خیلی زیاد		
۰/۰۰۰	۲۶/۶۶۱**	۷۴/۱۰	۶۸	کمتر از ۲ میلیون	درآمد	نگرش به صنایع دستی
		۴۸/۶۷	۱۸	۳ تا ۴ میلیون		
		۶۵/۱۷	۳	۵ تا ۶ میلیون		
		۳۹/۰۰	۶	۷ تا ۸ میلیون		
		۳۶/۶۲	۲۵	بیشتر از ۸ میلیون		
۰/۳۳۹	۵/۶۷۴	۵۹/۵۰	۳۳	دامدار	شغل سرپرست خانوار	نگرش به صنایع دستی
		۶۲/۷۳	۴۲	کشاورز		
		۶۵/۶۳	۴	پیمانکار		
		۳۹/۱۵	۱۳	راننده		
		۶۲/۰۵	۳	کارمند		
		۶۵/۱۲	۲۵	آزاد		
۰/۰۰۰	۸/۴۳۷**	۵۱/۵۹	۳۸	بی‌سواد	سطح تحصیلات	نگرش به صنایع دستی
		۵۲/۷۰	۳۶	ابتدایی		
		۶۳/۳۹	۲۷	راهنمایی		
		۷۳/۵۶	۱۹	دیپلم و بالاتر		

**معناداری در سطح ۱٪

همان‌طور که از نتایج جدول (۶) مشاهده می‌شود، اختلاف معناداری بین نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی براساس متغیرهای سن، فاصله از محل سکونت و شغل سرپرست خانوار وجود ندارد؛ درحالی‌که بین نگرش آنان براساس متغیرهای تعداد اعضای خانوار، استفاده از رسانه‌های ارتباطی، آگاهی در زمینه اشتغال مربوط به صنایع دستی، علاقه به صنایع دستی، دریافت آموزش در این زمینه، درآمد خانوار و سطح تحصیلات اختلاف معناداری وجود دارد؛ یعنی، زنانی که تعداد اعضای خانواده آن‌ها کمتر است و درآمد

خانوار آنان در سطح پایین‌تری قرار دارد و از رسانه‌های ارتباطی استفاده بیشتری می‌کنند یا از آگاهی بیشتری در زمینه اشتغال مربوط به صنایع دستی برخوردارند، نگرش مساعدتری نسبت به اشتغال در این زمینه دارند. همچنین، زنانی که در زمینه مربوط به صنایع دستی آموزش‌های مناسبی را دریافت کرده‌اند و از میزان تحصیلات بالایی برخوردار هستند یا علاقه وافری نسبت به صنایع دستی دارند، از نگرش مساعدتری نسبت به اشتغال در این زمینه برخوردار هستند. برای بررسی مقایسه نگرش زنان روستایی موردمطالعه نسبت به اشتغال در زمینه صنایع دستی بر اساس متغیرهای وضعیت تأهل و شرکت در کلاس‌های آموزشی - ترویجی، از آزمون T مستقل استفاده شد. نتایج این قسمت در جدول (۷) ذکر شده است:

جدول ۷- مقایسه نگرش زنان روستایی بر اساس متغیرهای وضعیت تأهل و شرکت در کلاس‌های

آموزشی - ترویجی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

متغیر وابسته	متغیر مستقل	مقولات	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	Sig
نگرش	وضعیت تأهل	مجرد	۴۵	۶۳/۹۵	۹/۸۹	۱/۵۳	۰/۱۲۹
		متأهل	۷۵	۶۰/۹۰	۱۰/۹۴		
نگرش	شرکت در دوره‌های آموزشی - ترویجی	بله	۴۸	۶۵/۰۹	۸/۸۹	۴/۰۹**	۰/۰۰۰
		خیر	۷۲	۵۷/۴۷	۱۱/۴۴		
* معناداری در سطح ۱٪							

نتایج جدول (۷) بیانگر آن است که بین نگرش زنان روستایی بر اساس متغیر شرکت در دوره‌های آموزشی - ترویجی اختلاف معناداری وجود دارد؛ یعنی، زنانی که در این دوره‌ها شرکت داشته‌اند، از نگرش مساعدتری برخوردار هستند؛ زیرا، میانگین نمره افرادی که در دوره‌های آموزشی - ترویجی شرکت کرده‌اند، از میانگین نمره افرادی که در این دوره‌ها شرکت

نداشته‌اند، بیشتر است. این، درحالی است که بین نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی براساس متغیر وضعیت تأهل، اختلاف معناداری وجود ندارد.

۴.۳. تحلیل راهکارهای بهبود نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی

برای اولویت‌بندی راهکارهای بهبود نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی، از ضریب تغییرات استفاده شد. نتایج این بخش در جدول (۸) ارائه شده است.

جدول ۸- اولویت‌بندی راهکارهای بهبود نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال

در بخش صنایع دستی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۲۱/۶	۰/۹۰۴	۴/۱۵۶	فراهم کردن وام‌های بانکی با بهره پایین برای احداث کارگاه‌های صنایع دستی
۲	۲۲/۸	۰/۹۲۲	۴/۰۳	استفاده از فناوری‌های روز در تولید صنایع دستی و تجارت الکترونیک
۳	۲۳/۴	۰/۹۶۱	۴/۱۰	سامان‌دهی و ارائه تسهیلات بانکی و مناسب و ارزان‌قیمت
۴	۲۴/۶	۱/۰۳	۴/۱۸	پایدار نمودن اشتغال موجود در این بخش و فراهم کردن حداقل رشد
۵	۲۴/۹	۰/۹۷۱	۳/۸۹	خرید و بازاریابی محصولات تولیدشده توسط هنرمندان این رشته
۶	۲۶/۵	۱/۰۴	۳/۹۲	ایجاد و تقویت تعاونی‌های صادرکنندگان صنایع دستی
۷	۲۶/۸	۱/۱۰	۴/۰۹	تلاش در برقراری پوشش بیمه لازم برای همه صنعتگران صنایع روستایی
۸	۲۷/۶	۱/۰۸	۳/۹۱	شرکت در نمایشگاه‌های صنایع دستی داخلی و بین‌المللی
۹	۲۹/۸	۱/۱۰	۳/۶۹	ایجاد کارگاه‌های تولیدی نمونه به‌ویژه در مناطق روستایی
۱۰	۳۰/۶	۱/۱۲	۳/۶۶	تأسیس مراکز آموزش‌های حرفه‌ای در رشته‌های گوناگون صنایع دستی
۱۱	۳۰/۷	۱/۱۱	۳/۶۱	برگزاری کلاس‌های آموزشی در این زمینه (مانند نهضت سواد آموزی و ...)
۱۲	۳۲/۸	۱/۱۶	۳/۵۳	استفاده از رسانه‌های جمعی برای بهبود نگرش آحاد جامعه نسبت به صنایع دستی
۱۳	۳۳/۵	۱/۱۳	۳/۳۷	ایجاد مراکز نگهداری از کودکان برای کاستن از مشغله زیاد زنان
۱۴	۳۴/۵	۱/۱۸	۳/۴۲	ایجاد بستر مناسب برای افزایش مشارکت زنان در توسعه صنایع دستی
۱۵	۳۸/۰	۱/۳۳	۳/۵۰	برگزاری همایش‌ها و سمینارهای محلی و ملی در زمینه صنایع دستی
۱۶	۳۸/۴	۱/۲۲	۳/۱۷	ایجاد بازارهای دائمی برای فروش محصولات صنایع دستی
۱۷	۳۸/۸	۱/۱۹	۳/۰۶	ایجاد مراکز مناسب برای اشاعه فرهنگ استفاده از صنایع دستی به شیوه امروزی
۱۸	۴۱/۸	۱/۳۱	۳/۱۳	ایجاد ارتباط مؤثر بین مراکز تحقیقاتی با مراکز تولید صنایع دستی
* مقیاس: ۱. خیلی کم؛ ۲. کم؛ ۳. متوسط؛ ۴. زیاد؛ ۵. خیلی زیاد				

بر اساس نتایج حاصل از این جدول می‌توان گفت مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی، موارد فراهم‌کردن وام‌های بانکی با بهره پایین برای احداث کارگاه‌های صنایع دستی و استفاده از فناوری‌های روز در تولید صنایع دستی و تجارت الکترونیک می‌باشند؛ در حالی که موارد ایجاد ارتباط موثر بین مراکز تحقیقاتی با مراکز تولید صنایع دستی و ایجاد مراکز مناسب جهت اشاعه فرهنگ استفاده از صنایع دستی به شیوه امروزی، از اهمیت کمتری نسبت به سایر موارد برای بهبود نگرش زنان روستایی نسبت به صنایع دستی برخوردار هستند.

برای تحلیل راهکارهای بهبود نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال آنان در بخش کشاورزی، از تحلیل عاملی استفاده شد. با هدف تعیین مناسب‌بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی، از ضریب KMO و آزمون بارتلت استفاده شد. مقدار KMO، برابر با ۰/۸۶۴ و مقدار آزمون بارتلت، برابر با ۱۰۵۵/۵۷۵ ($p=0/000$) بود که در سطح ۱٪ معنادار شد و در نتیجه، نشان دادند که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند. در این تحلیل، ۳ عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۱ استخراج شدند که ۵۸/۷۲٪ از واریانس کل عامل‌ها را تبیین می‌کردند و ۴۱/۲۸۱۹٪ باقی‌مانده مربوط به عواملی بودند که در تحلیل شناسایی نشده بودند. با توجه به مقدار ویژه در جدول (۹)، عامل اول با مقدار ویژه ۴/۳۶ و با واریانس ۲۴/۲۶٪، بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل عامل‌ها دارد.

جدول ۹- تعداد عامل‌های استخراج شده و سهم هر یک از آن‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

شماره عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	واریانس تجمعی
۱	۴/۳۶	۲۴/۲۶	۲۴/۲۶
۲	۳/۴۶	۱۹/۲۳	۴۳/۴۹
۳	۲/۷۴	۱۵/۲۳	۵۸/۷۲

برای جداسازی بهتر عامل‌ها، از چرخش عاملی واریماکس استفاده شده است که بار عاملی هر متغیر پس از چرخش عاملی، در جدول (۱۰) آمده است. پس از بررسی گویه‌های

(متغیرها) مربوط به هر عامل و بار عاملی آن‌ها، عوامل به‌این ترتیب نام‌گذاری شدند: ۱. راهکارهای حمایتی؛ ۲. آموزشی - تشویقی؛ ۳. ایجاد تشکلهای صنایع دستی.

جدول ۱۰- تحلیل راهکارهای بهبود نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

بار عاملی	گویه‌های هر عامل	عامل‌ها
۰/۷۰۸	فراهم کردن وام‌های بانکی با بهره پایین برای احداث کارگاه‌های صنایع دستی	حمایتی
۰/۶۲۸	سامان‌دهی و ارائه تسهیلات بانکی مناسب و ارزان‌قیمت	
۰/۷۱۸	ایجاد مراکز نگهداری از کودکان برای کاستن از مشغله زیاد زنان	
۰/۵۵۰	پایدار نمودن اشتغال موجود در این بخش و فراهم کردن حداقل رشد	
۰/۶۱۹	ایجاد بستر مناسب برای افزایش مشارکت زنان در توسعه صنایع دستی	
۰/۵۹۵	استفاده از فناوری‌های روز در تولید صنایع دستی	
۰/۶۷۹	تلاش در برقراری پوشش بیمه لازم برای همه صنعتگران صنایع روستایی	
۰/۵۲۲	تأسیس مراکز آموزش‌های حرفه‌ای در رشته‌های گوناگون صنایع دستی	آموزشی - تشویقی
۰/۶۵۹	برگزاری کلاس‌های آموزشی در این زمینه (مانند نهضت سواد آموزی و ...)	
۰/۵۷۸	ایجاد ارتباط مؤثر بین مراکز تحقیقاتی با مراکز تولید صنایع دستی	
۰/۷۸۳	شرکت در نمایشگاه‌های صنایع دستی داخلی و بین‌المللی	
۰/۸۱۲	برگزاری همایش‌ها و سمینارهای محلی و ملی در زمینه صنایع دستی	
۰/۵۷۳	استفاده از رسانه‌های جمعی برای بهبود نگرش آحاد جامعه نسبت به صنایع دستی	ایجاد تشکلهای صنایع دستی
۰/۵۹۶	خرید و بازاریابی محصولات تولیدشده توسط هنرمندان این رشته	
۰/۵۴۴	ایجاد و تقویت تعاونی‌های صادرکنندگان صنایع دستی	
۰/۷۱۹	ایجاد بازارهای دائمی برای فروش محصولات صنایع دستی	
۰/۵۷۲	ایجاد مراکز مناسب برای اشاعه فرهنگ استفاده از صنایع دستی به شیوه امروزی	
۰/۶۰۵	ایجاد کارگاه‌های تولیدی نمونه به‌ویژه در مناطق روستایی	

۴. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

از آنجایی که صنایع دستی فعالیتی چندبعدی یا چندوجهی هستند، بنابراین، غیر از جنبه‌های فرهنگی و هنری، از حیث اقتصادی-اجتماعی نیز حائز اهمیت می‌باشند. ویژگی‌های بارز و انکارناپذیر این صنعت باعث شده است که تمامی کشورهای در حال توسعه یا پیشرفته، ناگزیر از لحاظ نمودن نقش این صنعت در برنامه‌های توسعه اقتصادی-اجتماعی خود باشند و به-عنوان رشته‌ای مکمل در امور اقتصادی-اجتماعی از آن حمایت کنند و آن را تقویت نمایند. از افرادی که می‌توانند در این زمینه نقش مهمی را ایفا کنند، زنان روستایی هستند؛ زیرا، زنان مولدان فعالی هستند که در فرایند توسعه و ایجاد ثروت در جهان سهم مهمی دارند؛ به‌ویژه زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه که در پایداری نظام اقتصادی روستایی نقش اساسی را ایفا می‌کنند. مطالعات مختلف نشان می‌دهند روی آوردن زنان روستایی به اشتغال در بخش صنایع دستی، با موانع و مشکلات خاصی روبه‌رو است؛ اما پیش‌شرط هرگونه برنامه‌ریزی برای رفع موانع و مشکلات پیش‌رو، بررسی نگرش آنان نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی است و این، از اولویت مهم‌تری برخوردار است؛ زیرا، تا زمانی که خود زنان نگرش مثبتی به فعالیت در این بخش نداشته باشند، انجام هرگونه اقدامی باعث هدر رفتن منابع می‌شود؛ بنابراین، ارزیابی نگرش آنان نسبت به صنایع دستی برای ایجاد تغییرات مطلوب در نگرش آنان نسبت به صنایع دستی، می‌تواند از اهمیت و ضرورت بیشتری برخوردار باشد. در این راستا، این پژوهش با هدف بررسی نگرش زنان روستایی شهرستان دیواندره نسبت به صنایع دستی انجام شد. نتایج تحقیق نشان داد زنان روستایی مورد مطالعه نگرش مساعدی نسبت به فعالیت در بخش صنایع دستی ندارند. نتایج این قسمت با مطالعات فردوسی و همکاران (۲۰۱۱)، آهی‌رائو و ساداوارت (۲۰۱۰) و کامن‌گولو و بامگاس (۲۰۰۲) مطابقت دارد؛ بنابراین، بررسی هرگونه عوامل که بر روی نگرش آنان تأثیرگذار است، ضروری می‌باشد تا بتوان تغییرات مطلوبی در نگرش آنان ایجاد کرد. در این بررسی، نتایج مقایسه میانگین‌ها نشان داد زنانی که در دوره‌های آموزشی-ترویجی شرکت داشته‌اند، از نگرش مساعدتری نسبت به فعالیت در این بخش برخوردار بودند. علاوه‌براین، نتایج مقایسه میانگین‌ها نشان داد بین

نگرش آنان براساس متغیرهای تعداد اعضای خانوار، استفاده از رسانه‌های ارتباطی، آگاهی در زمینه اشتغال مربوط به صنایع دستی، علاقه به صنایع دستی، دریافت آموزش در این زمینه، درآمد خانوار و سطح تحصیلات اختلاف معناداری وجود دارد؛ یعنی، زنانی که تعداد اعضای خانواده آن‌ها کمتر است و درآمد خانوار آن‌ها در سطح پایین‌تری قرار دارد و از رسانه‌های ارتباطی استفاده بیشتری می‌برند یا از آگاهی بیشتری در زمینه اشتغال مربوط به صنایع دستی برخوردار هستند، نگرش مساعدتری نسبت به اشتغال در این زمینه دارند. همچنین، زنانی که در زمینه‌های اشتغال مرتبط با صنایع دستی آموزش‌های مناسبی را دریافت کرده‌اند و از میزان تحصیلات بالایی برخوردار هستند یا علاقه و آفری به اشتغال در بخش صنایع دستی دارند، از نگرش مساعدی برخوردار می‌باشند. نتایج این بخش با مطالعات زارین و لابنا (۲۰۰۲)، الی و کویسی (۱۹۹۶) و کریزینگر و ورستر (۱۹۹۶) مطابقت دارد. افزون‌براین، براساس نتایج مقایسه میانگین‌ها، بین نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی بر مبنای متغیرهای سن، فاصله از محل سکونت، شغل سرپرست خانوار و وضعیت تأهل اختلاف معناداری مشاهده نشد. همچنین، نتایج تحقیق نشان داد مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی، فراهم کردن وام‌های بانکی با بهره پایین برای احداث کارگاه‌های صنایع دستی و استفاده از فناوری‌های روز در تولید صنایع دستی و تجارت الکترونیک است. در این زمینه می‌توان گفت دولت با فراهم کردن وام‌های با بهره پایین و بلندمدت می‌تواند زمینه مناسبی برای ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی فراهم کند که این اقدام علاوه بر اینکه بر نگرش زنان روستایی برای اشتغال در این بخش تأثیرگذار است، کمک زیادی به توسعه اقتصادی - اجتماعی مناطق توسعه نیافته روستایی، بالابردن میزان اشتغال، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه روستاییان به شهرها، کاهش میزان وابستگی روستاییان به شهرها و در نهایت، کمک زیادی به تأمین استقلال اقتصادی کشور می‌کند؛ زیرا، ریشه بیشتر مشکلاتی که گریبان‌گیر جامعه روستایی است، در بیکاری و اختلاف درآمد میان شهر و روستا نهفته است. با فراهم کردن فناوری‌های نوین در تولید صنایع دستی و تجارت الکترونیک، می‌توان به اشتغال در بخش‌هایی از صنایع دستی پرداخت که علاوه بر حداکثر کردن درآمد برای مناطق

روستایی، زمینه‌سازی برای ایجاد بخش صنعتی مستقلی و غیروابسته در کشور و راهکاری برای خروج از اقتصاد تک‌محصولی (درآمدهای نفتی) در کشور باشد. تجارت الکترونیک در صنایع دستی باعث اطلاع از ذائقه و سلیقه مصرف‌کنندگان در بازارهای جهانی می‌شود. در این زمینه می‌توان به توسعه و بازاریابی‌های الکترونیک صنایع دستی از طریق اینترنت، ایجاد فروشگاه‌های آنلاین و برگزاری آموزش‌های رایانه‌ای برای افراد روستایی شاغل در این بخش اقدام کرد. نتایج تحلیل عاملی، راهکارهای بهبود نگرش را در سه عامل راهکارهای حمایتی، آموزشی - تشویقی و ایجاد تشکل‌های صنایع دستی طبقه‌بندی کرد. نتایج این قسمت با مطالعات ایتهارا و هوکو (۲۰۰۸) مطابقت دارد. ایجاد تشکل‌های صنایع دستی، راهکار بسیار مناسبی برای فائق آمدن بر مشکلات بازاریابی صنایع دستی و فراهم کردن محل مناسبی برای اقدامات نوآورانه است. ایجاد تعاونی‌های صنایع دستی مزیت‌های دیگری مانند جلوگیری از نفوذ واسطه‌ها دارد و سبب بازگشت ارزش افزوده محصولات صنایع دستی به خود روستاییان می‌گردد. در این راستا، با توجه به نتایج تحقیق پیشنهادهایی ارائه می‌شود که عبارت‌اند از:

۱. با توجه به اینکه بین نگرش زنان روستایی براساس شرکت در کلاس‌های آموزشی - ترویجی اختلاف معناداری وجود دارد، پیشنهاد می‌شود که در سطح روستاها به برگزاری دوره‌های آموزشی - ترویجی توسط مروجان زن کارآموده اقدام شود تا بتوان بر نگرش زنان روستایی نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی اثر گذاشت؛

۲. ایجاد مهدکودک‌ها و امکانات رفاهی برای کاستن از مشاغل زیاد زنان در روستا، با هدف داشتن وقت کافی برای پرداختن به اشتغال مرتبط با صنایع دستی؛

۳. با توجه به نقش مثبت دریافت آموزش در نگرش زنان نسبت به اشتغال در بخش صنایع دستی، در این زمینه پیشنهاد می‌شود که با برگزاری دوره‌های آموزشی، کلاس‌های نهضت سوادآموزی، کارگاه‌های آموزشی یا آموزش‌های سیار، به آموزش اشتغال مرتبط با صنایع دستی برای زنان روستایی اقدام شود؛

۴. با توجه به اهمیت و نقش کانال‌های ارتباطی در نگرش زنان روستایی در فعالیت‌های غیرزراعی، پیشنهاد می‌شود که از طریق رسانه‌های ارتباطی مانند رادیو و تلویزیون که دارای

پوشش زیادی در سطح جامعه هستند و نیز اغلب زنان روستایی، بی‌سواد و فاقد توانایی لازم برای استفاده از سایر رسانه‌های ارتباطی مانند اینترنت هستند، اقدام به آموزش انواع مشاغل مرتبط با صنایع دستی و اهمیت آن‌ها در تولید درآمد و ارزش‌های فرهنگی برای زنان روستایی در ساعات و اوقات مشخصی اقدام شود؛

۵. با توجه به اینکه تشکل‌های مربوط به صنایع دستی تأثیر درخور توجهی بر نگرش زنان می‌گذارند، پیشنهاد می‌شود که دولت با زمینه‌سازی و ایجاد بسترهای مناسب مانند اعتبارات و تسهیلات کوتاه‌مدت، ایجاد صندوق‌های اعتبارت خرد برای حمایت از فعالیت‌های صنایع دستی یا با تشویق زنان روستایی به جمع‌آوری پس‌اندازهای اندک خود، اقدام به ایجاد کارگاه‌ها و تعاونی‌های صنایع دستی کند.

کتابنامه

۱. استانداری استان کردستان. (۱۳۹۱). «آخرین وضعیت تقسیمات کشوری شهرستان دیواندره». سنندج: استانداری استان کردستان.
۲. بختیاری، ص. (۱۳۸۴). «اعتبارات و کاهش فقر روستایی: ارائه چند تجربه». مجموعه مقالات پنجمین کنفرانس دوسالانه اقتصاد کشاورزی ایران، زاهدان: ۳۴-۵۴.
۳. خانی، ف. (۱۳۷۵). «جایگاه و نقش زنان در فرایند توسعه روستایی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای روستایی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس: ۶۵-۷۲.
۴. رستمی، م. (۱۳۸۳). «بررسی وضعیت اشتغال زنان استان مازندران در بخش صنایع دستی (منطقه شاخص: شهرستان ساری)». پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه مازندران، ۴(۱۳): ۶۵-۳۹.
۵. اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان دیواندره. (۱۳۹۲). «آخرین وضعیت اشتغال مرتبط با صنایع دستی شهرستان دیواندره، استان کردستان». دیواندره: اداره میراث فرهنگی.

۶. شاهرودی، ع؛ چیدری، م. و توسلی، ب. (۱۳۸۵). «تأثیر دانش بومی زنان روستایی بر توسعه پایدار کشاورزی». ماهنامه جهاد، ۲۶(۲۷۱): ۱۵۰-۱۳۸.
۷. شعبانعلی فمی، ح؛ رستمی، ف. و رحیم‌زاده، م. (۱۳۸۶). «بررسی انگاره‌های مشارکت زنان روستایی غیرسرپرست خانوار و سرپرست خانوار در فعالیت‌های کشاورزی تلفیقی». ماهنامه جهاد، ۲۷(۲۷۶): ۸۷-۶۷.
۸. شعبانعلی فمی، ح. و محمدزاده نصرآبادی، م. (۱۳۹۰). «صنایع روستایی». تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۹. قربانی، م. و حسینی، ح. (۱۳۸۷). «بررسی نظریه‌ها، روش‌ها و تجربه‌های تنظیم و تعدیل حساب ملی نسبت به ارزش کار زنان خانه‌دار (تولید خانگی)». تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۱۰. محمدی، ح؛ لشکرآرا، ف. و کرکه‌آبادی، ن. (۱۳۸۵). «تحلیل جنسیتی و زنان روستایی». ماهنامه جهاد، ۲۶(۲۷۳): ۲۹۱-۲۶۶.
11. Ahirrao, J. & Sadavarte, M. N. (2010). *"Social & Financial Constraints of Rural Women Eentrepneur: A Case Study of Jalna District in Maharashtra"*. International Referred Research journal, 3(26): 14- 18.
12. Aizen, I. & Fishshbein, M. (1980). *"Understanding Aattitude and Predicting Social Behavior"*. Prentice Hall, Englewood Cliffs (NY): Prentice-Hall. 3(25): 346-425.
13. Aly, Y. H. & Quisi, I. A. (1996). *"Determinants of Women Labor Force Participation in Kuwait"*. A logit analyses the Middle East Business and Economic Review, 8(2): 1-9.
14. Ferdoushi, A.; Chmhuri, S. & Idris, N. A. H. (2011). *"Contribution of Rural Women to Family Income through Participation in Microcredit: An Empirical Analysis"*. American journal of Applied Sciences, 8(3): 238-245.
15. Gangadharappa, H.; Pramod, K. & Shiva, K. H. (2007). *"Gastric Floating Drug Delivery Systems: A Review"*. Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research, 41(4): 295-305.
16. Gortona, M.; Douarinb, E.; Davidovac, S. & Latruffed, L. (2008). *"Attitudes to Agricultural Policy and Farming Futures in the Context of the 2003 CAP Reform: A Comparison of Farmers in Selected Established and New Member States"*. Journal of Rural Studies, 24 (2): 322-336.

17. Haggblade, S.; Hazell, P. & Reardon, T. (2010). *"The Rural Non-Farm Economy: Prospects for Growth and Poverty Reduction"*. World Development, 38(10): 1429-1441.
18. Itohara, Y. & Hoque, M. (2008). *"Participation and Decision Making Role of Rural Women in Economic Activates: A Comparative Study for Members and Non-Members of the Micro-Credit Organizations in Bangladesh"*. Journal of Social Sciences, 4(3): 229-236.
19. Komngolo, M. & Bamgose, O. (2002). *"Participation of Rural Women in Development: A Case Study of Tethering, Thintwa and Makhalaneng Villages"*. South Africa Journal of International Women's studies, 4(1): 1- 9.
20. Kritzinger, A. & Vorster, J. (1996). *"Women Farm Workers on South African Deciduous Fruit Farm: Gender Relation and the Structuring of Work"*. Journal of Rural Studies, 12(4): 339-351.
21. Lee, S. (2007). *"Diversification of the Rural Economy: A Case Study on Rural Industrialization in the Republic of Korea"*. Pyongyang: INSES Prees.
22. Leonard, M. (2001). *"Old Win in New 130 Tales? Women working inside and outside the Household' Women's Studies"*. International Forum, 24(1): 67-87.
23. National Agricultural policy center (NAPC). (2008). *"Non-Agricultural Activities in Rural Areas and Their Impacts on Agriculture in Selected Areas of Syri.Damascus"*. Available at: www.napcsyr.net.
24. Oppenheim, A. N. (1992). *"Questionnaire Native Design and Attitude Measurement"*. 2nd Edition. UK: Printer Publication.
25. Radpear, G. (2008). *"Rural Planning (New Approach)"*. London: Blackwell.
26. Reardon, T.; Taylor, J. E.; Stamoulis, K.; Lanjouw, P. & Balisacan, A. (2000). *"Effects of Non-Farm Employment on Rural Income Inequality in Developing Countries: An Investment Perspective"*. Journal of Agricultural Economics, 51(2): 266-288.
27. Ruger, V. & Varjoneh, M. (2008). *"Value of Household Production in Finland and Germany: Analysis and Recalculation of the Household Satellite Account System in Both Countries"*. National Consumer Research Center. Working Paper, 112.
28. Sathiabama, K. (2010). *"Rural Women Empowerment and Entrepreneurship Development"*. Journal of Women Empowerment, (No. id: 2475): 1- 8.
29. Sills, DL. (1969) *"International Encyclopedia of the Social Science"*. Mac Milan Company and Free Press.
30. Simpson, J. (2010). *"Rural Women's Entrepreneurship Is Good Business Gender and Rural Employment Policy"*. International Labour Organization. Available at: <http://www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/> Pp: 1- 4.

31. Tiago, V.; Cavalcanti, de V. & Tavares, J. (2008). **"Women Prefer Larger Governments: Growth, Structural Transformation and Government Size"**. Available at: <http://www.hec.unil.ch/deep/evenements/Seminaire-papers>.
32. Walkers, V. (2007). **"Policy Innovation for Rural Sustainable Development"**. New York: USA Rural Policy Research Institute Prees.
33. Zareen, F. & Lubna, S. (2002). **"How Do Women Decide to Work in Pakistan Development Review"**. The Pakistan Development Review, 41(4):1-23.